

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
УВОД	13

ПРВИ ДЕО СРПСКИ ХВИИ ВЕК

1. Политичко-друштвене прилике Срба у Угарској	19
2. Српска култура ХВИИ века	35

ДРУГИ ДЕО ЦЕНТРИ СТВАРАЊА МОДЕРНЕ СРПСКЕ КУЛТУРЕ

1. Кијев	47
1.1. Кијевско-могиљанска академија	49
1.2. Кијевска академија и српска култура у ХВИИ веку ..	73
1.3. Кијевски школски модел међу Србима	84
2. Будим	95
2.1. Српске заједнице у Будиму, Пешти и Сентандреји почетком ХВИИ века	96
2.2. Центри стварања српске културе у Будиму, Пешти и Сентандреји	113
2.3. Односи између српских заједница и високог свештенства	126
3. Венеција	141
3.1. Срби у Венецији на почетку ХВИИ века	143
3.2. Српске књиге и Венеција	146
3.3. Венецијанска штампарија Димитрија и Пана Теодосија	152
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	175
БИБЛИОГРАФИЈА	179
ЗАХВАЛНИЦА	213
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	215
О АУТОРКИ	225

ПРЕДГОВОР

Књига др Монике Фин (Monica Fin) резултат је њених дугогодишњих истраживања која је водила припремајући докторску тезу под насловом *Кијев–Будим–Венеција, центри стварања српске културе XVIII века. Посредничка улога Дионисија Новаковића (Kiev–Buda–Venezia. I centri di formazione della cultura serba nel Settecento. Il ruolo mediatore di Dionisije Novaković)* – коначно сјајно одбраћену 2012. године на Универзитету у Падови и у односу на ту опширну дисертацију представља њену помало скраћену (за фрагменте о епископу Дионисију Новаковићу) верзију.

Монографија јесте веома важан и амбициозан покушај описивања улоге и значаја три спољашња културно-политичка центра за формирање и развој културе (у томе пре свега књижевности) Срба, у периоду који за историју народа представља значајну цезуру прелаза од модела поствизантијске према новој култури, ослоњеној на западноевропске узоре. Перспектива одабрана у књизи без сумње јесте *novum* у истраживањима осамнаестовековне српске културе – омогућује знатно шире (него што је до сада било присутно у појединачним студијама на тему конкретних центара и стваралаца) сагледавање процеса и појава карактеристичних за нову – барокну и просветитељску – српску културу на подручју Аустроугарске. Дозиван у књизи, конкретан пример књижевне и културне делатности Дионисија Новаковића, кијевског *магистра* и српског епископа везаног за Будим, чије је дело штампано у Венецији, омогућује ауторки реконструкцију замршених путева утицаја средина и установа – носилаца елемената

конститутивних за два различита културна модела, па и прецизирање мишљења на тему компликованог, парадоксално посредством Кијева и Москве, укључивања српске културе и књижевности у развојне токове западноевропских култура.

Временски оквир истраживања одређују у књизи историјско-културни догађаји у првом реду битни из перспективе српске културе – Велика сеоба (1690), којом постепено почиње период нове – барокне културе на подручју данашње Војводине и отварање врата просветитељским идејама терезијанско-јозефинске реформе (1770, 1780). Ипак, са тачке гледишта рађања нове културе, кључни део књиге посвећен улози Кијевско-могиљанске академије на очигледан начин помера рефлексију на подручје Жечпосполите, тј. догађаје, процесе и (пољско) украјинске ствараоце још из XVII века.

Сваки од представљених делова у књизи посвећених појединим центрима уноси у истраживање формирања новог лика српске културе XVIII века много нових информација и допуна, омогућујући детаљнију и потпунију реконструкцију процеса.

Према томе, прво на тлу српске науке о књижевности толико детаљно представљање промена које су се извршиле у оквиру научног програма Кијевско-могиљанске академије – дакле промена у којима су се испојили одбрамбени механизми православља након потписивања бретске уније и које су водиле преображају теологије (по први пут као научне дисциплине) и књижевности (формиране под утицајем пољског и западноевропског препорода и барока), дозвољава боље разумевање типолошки сличних преображаја српског осамнаестовековног културног модела. Тај модел, „латински у форми а православан у суштини“, почетно примењиван у одбрамбеној функцији, модел, који ће посредством Ђака (украјинских и српских) из Кијевске академије бити пренесен на српско тло, временом је, такође, прокрчио пут и непосредном утицају већ просветитељске западне културе.

Табан/Будим као центар српске заједнице под окриљем Будимске епархије, поготову у периоду делатности кијевског ђака епископа Дионисија Новаковића, јавља се као један од најспособнијих за прихватање културног модела развијеног на тлу пољске Украјине. Архивски документи до којих је стигла ауторка књиге, истраживања дела, као и – иако чисто црквеног – у суштини просветитељског програма епископа Новаковића – потврђују изузетно важну улогу тог центра прве српске интелигенције световног карактера, отворене за иновативне просветитељске идеје.

Трећи спољашњи према новонасталом у XVIII веку на тлу данашње Војводине политичко-културни центар – Венеција – представљена је у књизи као својеврстан културни мост, који посредством штампарске делатности повезује Србе са Западном Европом. Детаљно изложен рад типографије Димитрија (Dimitrios Theodossiou) и Пана Теодосија (Pano Theodossiou), српска средина за њу везана, а такође судбина овде штампаних књига (иако потврђиваних печатом московске типографије) у неком смислу симболички завршава покушај реконструкције сложеног сплета културних утицаја три спољашња центра, отварајући уз то, истовремено, и нове истраживачке перспективе и питања.

Грађа изостављена у књизи, посвећена личности Дионисија Новаковића, која спаја три описивана центра, знатно допуњује рефлексију и досадашња истраживања на тему његовог стваралаштва и улоге у култури, те се надамо да ће ускоро бити објављена.

Проф. Дорота Гил